

Programma « Samenleving en Toekomst »

Eindverslag – deel « Synthese van het onderzoek»¹

ACRONIEM VAN HET PROJECT: TIRO

TITEL: Teens and ICT: Risks and Opportunities

ONDERZOEKSCONTRACT: [TA/00/08](#)

ONDERZOEKSPLOEG: IBBT-SMIT (Vrije Universiteit Brussel), CITA (Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix de Namur), OSC (Universiteit Antwerpen) en CRID (Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix de Namur)

COÖRDINATOR: Prof. dr. Caroline Pauwels (IBBT-SMIT) en Prof. dr. Joke Bauwens (IBBT-SMIT)

PROMOTOR(EN): : Prof. dr. Caroline Pauwels (IBBT-SMIT), Prof. dr. Joke Bauwens (IBBT-SMIT), Prof. dr. Claire Lobet-Maris (CITA), Prof. dr. Yves Pouillet (CRID) en Prof. dr. Michel Walrave (OSC)

ONDERZOEKER(S): Sabine De Moor (OSC), Magali Dock (CRID), Sarah Gallez (CITA), Sunna Lenaerts (OSC), Céline Schölller (CRID) en Chris Vleugels (IBBT-SMIT)

DATUM: 17/09/2008

Deze synthese heeft tot doel de resultaten van het onderzoek op Internet weer te geven. Ze wordt door de coördinator van het netwerk aan de programma administrator, ter goedkeuring en in drie talen (Nederlands, Frans en Engels), voorgelegd.

¹ Zie art. 5.5.2 van het basiscontract.

Links naar de websites waar de werken van de onderzoeksploeg in het kader van het project worden vermeld

- <http://smit.vub.ac.be>
- <http://www.ua.ac.be/tiro>

DOELSTELLINGEN EN OPZET

Het onderzoeksproject *Teens and ICT: Risks and Opportunities* (TIRO) heeft de dubbelzijdigheid van de dagdagelijkse internet- en gsm-praktijken (gebruik, beleving en betekenisgeving) van Belgische tieners (12-18 jarigen) bestudeerd. Voornaamste doelstellingen van het project waren:

- empirisch inzicht verschaffen in zowel de kansen en mogelijkheden, als de risico's en uitdagingen van de internet- en gsm-praktijken van tieners in hun leefwereld;
- alle betrokken partijen (tieners, ouders, leraars, jongerenwerkers en jongerenorganisaties) consulteren en hun ervaringen als startbasis nemen voor
- het voorstellen van beleidsaanbevelingen (juridische en politieke) én zelfreguleringsmaatregelen die voor de jongeren zelf en hun opvoeders kunnen bijdragen tot een kwaliteitsvoller gebruik van internet en gsm.

De onderzoeksbevindingen en aanbevelingen zijn gebaseerd op een kwalitatief panelonderzoek bij 17 Nederlandstalige en 17 Franstalige tieners (12-18 jaar), 21 focusgroeps gesprekken met tieners, ouders en leerkrachten, een nationale survey klassikaal afgenomen bij 1318 Belgische tieners (12-18 jaar oud), een schriftelijke survey waar 571 ouders aan deelnamen en participatieve brainstormsessies in 6 Vlaamse en 6 Waalse klassen. Daarnaast werden in twee participatieve workshops en in interviews stakeholders die dicht aanleunen bij de leefwereld van tieners, bevroegd. Tenslotte werden de nationale en Europese wetgeving relevant voor internet- en gsm-gebruik van tieners, in kaart gebracht.

De kernbevindingen en -aanbevelingen worden hieronder samengevat.

CYBERTEENS

• INTERNET- EN GSM-GEBRUIK ALGEMEEN

Internetgebruik thuis is bijna universeel: 96,3 % van de tieners gebruikt het internet en bijna alle tieners (92,8 %) gebruiken het internet in de thuisomgeving.

Tieners zijn gemiddeld 2 uur per schooldag online, maar op woensdagen (2,5 uur) en op vrije dagen zoals weekenddagen (3 uur) is dit langer. Naarmate de jongeren meer vrije tijd hebben, vertoeven ze dus een langere tijd op het internet.

Tieners besteden thuis 35,7 % van hun vrije tijd aan ICT. Jongeren vertoeven in hun huiselijke levenssfeer vaak afwisselend tussen hun gezinsleden en tussen hun vrienden met behulp van ICT. Het internetgebruik speelt zich thuis vooral af rond de maaltijden. Verder wordt het gebruik van internet gestructureerd door het maken van huiswerk, televisie kijken en het nemen van nachtrust.

De meerderheid van de jongeren (65,8 %) is tevreden over de duurtijd die ze op het internet vertoeven. Iets meer dan één op vijf tieners (22,0 %) zou graag meer tot veel meer online zijn. Toch zou meer dan één op tien tieners (12,2 %) minder tot veel minder tijd op het internet willen spenderen.

Motieven: De helft van de tieners gebruikt het internet vooral voor sociale contacten (49,8 %). Voor bijna één op de drie (31,0 %) is het internet voornamelijk een medium om zich te ontspannen. De jongeren blijken het internet het minst te gebruiken om informatie op te zoeken (19,2 %). Vooral voor jonge tieners die nog niet (mogen) uitgaan is het internet vaak een virtuele scène, waar men contact kan hebben met vrienden, waar men zich kan amuseren, ontspannen en bovenal tijdelijk kan ontsnappen aan de beperkte bewegingsvrijheid die jong-zijn soms met zich meebrengt.

Internetgebruik elders: Bijna acht op de tien jongeren (77,0 %) gebruikt wel eens het internet bij een vriend of vriendin. Ruim zes op de tien tieners (62,6) gebruikt het internet op school. Ruim één vijfde van de tieners (22,1 %) gebruikt het internet in de bibliotheek. Een internetcafé (13,7 %), de werkplek van de ouders (9,2 %) of winkels waar men games verkoopt (4,7 %) worden minder bezocht om het internet te gebruiken. Tieners die thuis niet online kunnen gaan, zoeken significant meer internetcafés op, surfen bij vriend(in)nen thuis of kunnen op andere plaatsen online.

Gsm-gebruik is bijna universeel: 96,0 % van de tieners beschikt over een eigen gsm. Een derde van de tieners (35,9 %) betaalt soms hun gesprekken en sms'jes met hun eigen geld. Bijna één op de vier (37,8 %) betaalt altijd zelf. De voornaamste reden om geen gsm te gebruiken is de hoge kostprijs. Bijna één op de vier jongeren (23,7 %) heeft al eens meer moeten betalen voor een beltoon dan verwacht. De tieners die filmpjes en foto's maken met hun gsm doen dit voornamelijk om door te sturen naar anderen (36,7 %) en in mindere mate om op het internet te plaatsen (13,9 %).

- **INTERNETGEBRUIK SPECIFIEK**

Chat: 67,0 % van de tieners chat altijd via een gesloten chatprogramma zoals MSN. Een zeer kleine groep (4,6 %) gebruikt altijd open chatboxen. Chatten via Instant Messaging is een verlengingsscène voor de gesprekken van de dag en een hulpinstrument bij het maken van huiswerk en afspraken. Open chatboxen vormen een aanvullende scène voor gediversifieerde en onbekende ontmoetingen. Chatten maakt het mogelijk om tegelijk in dezelfde gevoels- en belevingsruimte te vertoeven. E-mail is voor de tieners een functioneel, maar zielloos equivalent voor chatten.

Blogs, eigen websites en profielpagina's: 45,5 % van de tieners heeft online persoonlijke informatie staan in de vorm van een profiel. 40,7 % heeft een eigen blog en bijna twee op de tien jongeren (18,2 %) heeft een eigen website. Tieners hechten veel belang aan reacties op hun online zelfpresentaties. Jongeren zoeken elkaar online op in hun zoektocht naar een persoonlijke en sociale identiteit. Processen van voortdurende wisselwerking tussen conformeren en differentiëren staan centraal.

Games: Meer dan 8 op de 10 jongeren gamen. 27,9 % van de tieners speelt enkele keren per week en 16,9 % van de tieners gamed dagelijks. Het overgrote deel van de tieners houdt het aantal speeluren beperkt. Voor veel tieners is gamen de oudste herinnering van ICT-gebruik. Gamen is voor de meeste tieners een sociaal gebeuren. Het samenspelen kan verschillende vormen aannemen naargelang het gamen in de thuissituatie, online of in een lokaal netwerk plaatsvindt. Wat de types games betreft, zijn actiespelletjes, race games, sport- en avonturenspeletjes het populairst. Hoewel e-gambling in tegenstelling tot de meeste andere games een financiële inzet vereist, zegt 16,6 % van de tieners (zeer) graag online te gokken.

Internetgebruik en school: 62,6 % van de jongeren gebruikt het internet op school. Het internetgebruik stijgt met de graden: van 54,9 % in de eerste tot 72,5 % in de derde graad.

Het gebruik van de computer op school is vooral tot de lesuren beperkt (44,3 %). Slechts 10,6 % van de leerlingen maakt hier buiten de lesuren gebruik van. De meerderheid van de jongeren (55,5 %) mag de computers enkel gebruiken voor schoolwerk. Bij negen op de tien jongeren (89,5 %) is er steeds een leerkracht in het lokaal wanneer ze het internet op school raadplegen. Bij de jongeren is er een grote vraag naar meer up-to-date internetgebruik op school, voornamelijk wat betreft kennis, vaardigheden en creatief gebruik. De expertise van de leraars wordt tamelijk laag ingeschat.

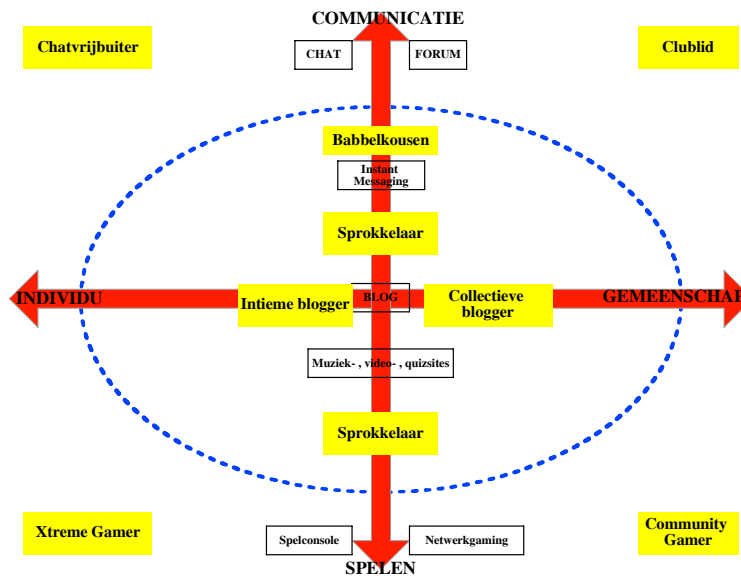
Huiswerk maken en internetgebruik gaan hand in hand. Tieners maken frequent gebruik van het internet om informatie te sprokkelen. Andere bronnen dan Google en Wikipedia worden zelden geraadpleegd. Ook het overleg via ICT (MSN of telefoon) over huiswerk maakt deel uit van het alledaagse leven van schoolgaande jongeren. Aan online samenwerking bij het maken van huiswerk wordt de voorwaarde van wederkerigheid gekoppeld. Iedereen dient zijn steentje bij te dragen.

Digitale vaardigheden: Basisvaardigheden zoals een tekst typen op de computer (97,4 %), informatie zoeken op het internet (97,2 %) en praten met anderen via programma's zoals MSN (93,6 %) zijn bijna universeel. Gevorderde vaardigheden zoals filmpjes downloaden en online gamen met anderen via het internet blijken iets minder gekend. Het plaatsen van een bericht op een discussieforum (72,0 %) en het downloaden van muziek (86,1 %) hebben de tieners binnen deze categorie van vaardigheden respectievelijk het minst en het meest onder de knie. Van de gespecialiseerde vaardigheden blijkt het maken van een blog de meest gangbare (65,5 %). Andere gespecialiseerde vaardigheden zijn een filmpje op internet plaatsen (47,2 %), praten met anderen via programma's als Skype (44,6 %) en een website maken (36,7 %). Opmerkelijk is dat maar liefst 16,6 % van de jongeren beweert een computer te kunnen hacken.

- **TYOLOGIE VAN GEBRUIKERS**

Op basis van de meest voorkomende ICT-gebruiken en de beleving werd een typologie opgesteld die tot uiting komt in onderstaande figuur.

De verticale as toont de diversiteit van ICT-praktijken. Het stelt de praktijken die primair gericht zijn op communicatie tegenover de praktijken die primair gericht zijn op het spelen. De horizontale as representeert de sociale rol die aan technologie wordt gegeven door ons panel. Aan de linkerkant vinden we de individuele of hedonistische betekenis van ICT. Het rechteruiteinde representeert de socialiteit van technologie. De derde as is het ovaal in het midden van het schema. Dat toont de intensiteit van de ICT-praktijken. Binnen het ovaal vinden we de gediversifieerde praktijken, buiten het ovaal worden de types gekenmerkt door enkelvoudige gebruiken.

- **JONGENS/MEISJES-VERSCHILLEN**

Tijd online: Alhoewel er geen significante verschillen zijn tussen jongens en meisjes inzake hun reële online tijdsbesteding zou 13,8 % van de meisjes minder en 25 % van de jongens meer tijd wensen door te brengen op het internet.

Motieven: Meisjes gebruiken het internet vooral voor sociale contacten (60,7%), terwijl jongens het internet vooral als ontspanning zien (43,1%).

Internetgebruik specifiek: Meisjes (75,6 %) kiezen er vaker voor dan jongens (58,6 %) om altijd via een gesloten chatbox te chatten. Meer meisjes dan jongens hebben een blog (45,1 % versus 36,3 %) en ze zijn talrijker om een profielpagina aan te maken (49,6 % versus 41,4 %). Jongens hebben dan weer eerder een eigen website (22,1 % versus 14,2 %). Jongens gamen niet alleen vaker en langer dan meisjes, ze houden ook van meer verschillende types van games. Terwijl voor meisjes de belangrijkste motivatie voor het spelen van games tijdverdrijf is, hebben jongens verschillende drijfveren en ze waarderen ook veel meer de uitgebreide besturingsmogelijkheden die een spelconsole biedt. Tot slot zijn jongens ook meer vertrouwd met de aan het gamen verbonden gewoonten en taalgebruik (gamecultuur). Meisjes gebruiken veel minder de gameterminologie en spreken in het algemeen over 'spelletjes spelen.'

Vaardigheden: Jongens claimen meer gevorderd te zijn inzake computer- en internetvaardigheden dan meisjes en menen ook vaker over gespecialiseerde competenties te beschikken. Voorts is bij meisjes de kans groter dat een internetssessie bestaat uit het gelijktijdig gebruiken van ICT-toepassingen (62,6 % versus 43%).

Plaats computer: Bij meisjes (50,7 %) staat de computer vaker in een open ruimte dan bij jongens (37,6 %).

Internetgebruik elders: Meer meisjes dan jongens gaan op school online (66,8 % versus 58,5 %). Meisjes zoeken ook meer bibliotheken op (24,7 % versus 19,7 %). Jongens gaan meer surfen in internetcafés (17,9 % versus 9,5 %) of in gamewinkels (10,2 % versus 0,9 %).

GSM: Iets meer meisjes (97,5 %) dan jongens (94,4 %) blijken een gsm te hebben.

- **SOCIALE VERSCHILLEN**

Leeftijd

Bijna één op de drie tieners uit de eerste graad (31,3 %) zou graag meer tot veel meer op het internet vertoeven, terwijl dat voor de tweede graad nog slechts 19,9 % en voor de derde graad 13,9 % is.

Inzake gebruik van **toepassingen** blijkt dat vooral de tieners uit de tweede graad (voornamelijk 15-jarigen) het internet significant meer als communicatiemiddel gebruiken (56,7 % versus 45,5 % in de eerste graad en 46,7 % in de derde graad). Bovendien spelen jongere tieners uit de eerste graad significant meer computerspelletjes dan oudere tieners uit de derde graad.

Tieners uit de derde en tweede graad geven aan dat de computer die ze het vaakst gebruiken in een meer afgesloten **ruimte** staat (60,3 % en 58,3 %). De jongste tieners daarentegen geven meer aan dat de computer die zij het vaakst gebruiken in een open ruimte staat en minder in een eigen gesloten ruimte (49,9 %).

Leerlingen uit de eerste graad scoren het laagst inzake **computer- en internetvaardigheden**. De jongeren uit de tweede graad verschillen van de eerste graad wat betreft basisvaardigheden en gespecialiseerde vaardigheden. De tieners uit de derde en de tweede graad verschillen significant van de eerste graad wat betreft gevorderde vaardigheden. Tussen de tweede en de derde graad zijn er geen significante verschillen in ICT-competentieniveaus. Daarnaast neemt het multitasken toe naarmate tieners ouder worden.

Leerlingen uit de derde graad (98,7 %) beschikken vaker over een **eigen gsm** dan de jongere tieners. Niettemin is het gsm-bezit in de eerste twee graden ook zeer hoog (94 %).

Opleiding

In Wallonië gaan jongeren uit het algemeen secundair onderwijs vaker online dan jongeren uit het beroepsonderwijs. In Vlaanderen bestaan slechts weinig significante verschillen tussen de drie studierichtingen. Tieners uit het ASO stellen wel over meer basisvaardigheden te beschikken dan leerlingen uit het BSO. In Wallonië wijzen de onderzoeksbevindingen op een gelijkaardige tendens. Tieners uit l'enseignement général geven aan te beschikken over significant meer basisvaardigheden dan de leerlingen uit de richting professionnel.

- **REGIONALE VERSCHILLEN**

De **kloof** inzake **gebruik** van en **toegang** tot internet is in Wallonië sterker zichtbaar dan in Vlaanderen. Vlaamse jongeren maken iets vaker gebruik en hebben iets meer toegang tot het internet dan Waalse jongeren. In Vlaanderen is 99,2% van de tieners internetgebruiker, in Wallonië 92,9%. Vlaamse tieners spenderen gemiddeld 2,5 uur per dag op het internet, Waalse tieners 2 uur.

Opleidingsverschillen zijn in Wallonië sterker merkbaar: De jongeren uit *l'enseignement général* blijken meer online te gaan, terwijl jongeren uit de studierichting *professionnel* minder het internet blijken te gebruiken (respectievelijk 99,4 % en 83,7 %). Voor de Vlaamse jongeren werden geen verschillen vastgesteld tussen de verschillende studierichtingen.

De Waalse tieners zouden meer dan de Vlaamse tieners hun **online tijd willen uitbreiden** (26,9 % versus 18,2 %), terwijl de Vlaamse tieners eerder tevreden zijn met de tijd ze nu op het internet doorbrengen (69,0 % versus 61,5 %).

Het **blogfenomeen** is meer aanwezig in Wallonië (55,9 %) dan in Vlaanderen (28,3 %). Het omgekeerde geldt voor **persoonlijke websites** (12,3 % versus 23,1 %).

Waalse tieners blijken iets langer te **gamen** dan de Vlaamse tieners. De Waalse tieners (23,6 %) zouden zich eerder aan e-gambling wagen dan de Vlaamse leeftijdsgenoten (10,7 %).

De computer die jongeren het vaakst gebruiken staat bij de Waalse tieners (63,7 %) vaker in een afzonderlijke ruimte dan bij de Vlaamse tieners (50,5 %).

Het Vlaamse **onderwijs** (76,8 %) scoort op vlak van internetgebruik aanzienlijk hoger dan het Waalse onderwijs (45,3 %).

Waalse tieners menen het hoogst te scoren wat betreft gespecialiseerde **computer- en internetvaardigheden**. De Vlaamse tieners zouden dan weer beter zijn in de basisvaardigheden.

- **TIENERS/ouders**

Algemeen

Iets minder ouders dan tieners gebruiken het internet (86,1 % versus 96,3 %). Ook hun computer- en internetvaardigheden zijn beperkter. De basisvaardigheden hebben de meeste ouders onder de knie: een tekst typen op de computer of informatie opzoeken op het internet kan ruim acht op de tien ouders. De kloof tussen tieners en ouders situeert zich hoofdzakelijk bij de andere eerder sociale vaardigheden zoals het gebruik van programma's als MSN.

Ouders schatten de tijd die hun kinderen op internet doorbrengen lager in. Een reden voor de onderschatting van de tijdsbesteding van hun tiener op het internet kan zijn dat ouders niet altijd in de buurt zijn wanneer hun kinderen online zijn. Zo geeft 37,5 % van de ouders aan dat hun kind alleen is wanneer het thuis op het internet surft.

Informatie

Met betrekking tot ouderlijke betrokkenheid en begeleiding, stelt zowat zeven op de tien jongeren (69,8 %) soms tot altijd van hun ouders wel eens de vraag te krijgen wat ze op het internet doen. Meer meisjes dan jongens krijgen regelmatig die vraag (76,5 % versus 63,1 %). Ook jongere tieners horen vaker die vraag terugkomen dan oudere tieners (73,1 % eerste, 70,6 % tweede, 64,6 % derde graad). De helft van de tieners zegt nooit (50,3 %) samen met hun ouders op het internet te surfen, de andere helft geeft aan dit soms (46,2 %) tot vaak of altijd (3,4 %) te doen.

Bijna negen op de tien jongeren (86,7 %) stellen dat ze hun ouders helpen wanneer ze problemen hebben bij het surfen. Acht op de tien (80,6 %) krijgen van hun ouders wel eens de vraag om hen te helpen met internetproblemen. Meer dan de helft van de ouders (55,8 %) stelt dat ze hun kind helpen wanneer het een probleem heeft met het internet. Ongeveer evenveel ouders (55,2 %) zeggen dat hun kind hen ook om hulp vraagt wanneer het een probleem heeft met het internet.

Slechts een op tien van de jongeren (12,4 %) geeft aan van hun ouders geleerd te hebben hoe te chatten op het internet. De ouders schatten hun begeleiding van het chatten nog lager in. Nog minder ouders (8,8 %) geven namelijk aan hun kind geleerd te hebben hoe het kan chatten. Weinig tieners (4,8 %) zouden van hun ouders hebben geleerd hoe te surfen op het internet. Iets meer dan twee op de tien ouders (22,7 %) zeggen hun kind te leren hoe het kan surfen.

Afspraken

Ouders proberen hun tieners te beperken in bepaalde online activiteiten die economische en privacyrisico's kunnen inhouden, zoals online aankopen, deelname aan online wedstrijden en het vrijgeven van persoonsgegevens online. Ook de duur van het internetgebruik wordt door een meerderheid van de ouders begrensd. Hoewel een ruim aantal tieners dit beaamt, stellen we een duidelijk contrast vast tussen de proportie van de ouders en de tieners die meedelen dat deze en andere afspraken gelden.

Globaal beschouwd krijgen de jongste tieners het meest beperkende maatregelen opgelegd of worden ze het vaakst gecontroleerd door hun ouders. De oudste tieners krijgen gemiddeld het minst beperkingen opgelegd. Het verbod om niet op het internet te gaan wanneer de jongere alleen thuis is, geldt voornamelijk voor tieners uit de eerste graad.

Voor twee beperkende maatregelen die ouders kunnen opleggen werden significante verschillen gevonden tussen jongens en meisjes. Zo zijn ouders geneigd hun dochters eerder dan hun zonen te beperken in de tijd die ze online mogen spenderen (35,6 % versus 29,1 %) en mogen ze ook minder persoonlijke informatie vrijgeven op het internet (62,2 % versus 47,9 %).

Sociale verschillen

Hoger opgeleide ouders zijn meer op de hoogte van de activiteiten en vriendenkring van hun kind en begeleiden hen op een meer gediversifieerde manier. Lager opgeleide ouders gaven blijk over een kleinere kennis van hun tieners te beschikken. Ze begeleiden hun kind op een eerder eenzijdige manier door sneller en bijna uitsluitend voor een beperkende, restrictieve begeleiding te opteren. Dat is misschien niet toevallig zo: sommige geobserveerde laaggeschoolde jongeren suggereren of geven de indruk meer dan eens hun vrijetijdsleven doelbewust af te schermen voor elke vorm van ouderlijke controle.

Jongeren die uit een hoger opgeleid milieu komen vertellen meer, maar dit hangt ook samen met de manier(en) waarop ze door hun ouders benaderd worden. Ouders die hoger opgeleid zijn, hebben doorgaans niet alleen tijdens hun opleiding meer ICT-kennis en -vaardigheden opgebouwd, ook beroepshalve maken ze meer gebruik van deze technologieën. Jongeren uit deze milieus zullen bij vragen of problemen zich ook richten tot hun ouders en hen in vertrouwen nemen, terwijl jongeren met een uit lager opgeleide milieus uitsluitend hulp vragen aan leeftijdsgenoten of 'peers'.

CYBERRISKS

Internetafhankelijkheid: Ruim meer dan de helft van de jongeren (58,9 %) zou het internet missen als ze niet online zouden kunnen gaan. Een kleinere groep tieners (41,7 %) zou een leven zonder het internet saai en leeg vinden. Anderzijds stelt 73 % van de tieners gemakkelijk enkele dagen zonder internet te kunnen en gaat 65 % niet tot helemaal niet akkoord met de stelling dat ze liever tijd op het internet doorbrengen dan iets anders te doen. 80 % van de jongeren praat liever met mensen in het echt dan te chatten. Hogere internetafhankelijkheid is gelinkt aan games en chatten en hogere computer- en internetvaardigheden

Overmatig gsm-gebruik: Vooral meisjes geven aan hun gsm te missen als ze zonder vallen.

- **CONTENTRISICO'S**

Naakt en porno: 61,2 % van de tieners is al per ongeluk op websites met naaktbeelden beland en de helft op pornosites (52,6 %). Bewust zoeken naar porno gebeurde door een

kwart van de tieners (27,8 %). Vooral jongens en oudere tieners worden zowel toevallig als gewenst hiermee geconfronteerd.

Geweld en racisme: 60,7 % is al geconfronteerd met beelden die ze gruwelijk of walgelig vinden of foto's/filmpjes met gewelddaden (57,0 %). Met racistische websites werden minder tieners geconfronteerd, namelijk een kwart van de jongeren (26,3 %).

Meisjes en jongere tieners geven aan minder in contact gekomen te zijn met zowel naakt, porno, geweld als gruwelijke beelden.

Illegaal downloaden: 78 % van de tieners geeft aan muziek te downloaden van websites die geen financiële bijdrage vereisen voor de auteursrechten. Bijna twee op tien van de jongeren (19 %) vindt illegaal downloaden erg.

Plagiaat: Meer dan acht op de tien jongeren (82 %) zegt informatie van het internet te gebruiken zonder hierbij naar de bron te verwijzen.

Gebrek aan kritische zin: 68 % van de jongeren stelt dat ze de betrouwbaarheid van informatie op het internet kunnen beoordelen. 67 % is ervan overtuigd dat ze het verschil kunnen zien tussen betrouwbare en onbetrouwbare informatie op een website. Leerlingen uit de derde graad scoren hoger op de schaal 'competentie om informatie op het internet te beoordelen' in vergelijking met leerlingen uit de eerste graad. In beide landsdelen schatten tieners uit beroepsopleidingen hun kritische beoordelingsvermogen het laagst in.

- **CONTACTRISICO'S**

Privacy: Wanneer ze voor het eerst met iemand chatten die ze nog nooit 'in het echte leven' ontmoet hebben, dan geven tieners bepaalde gegevens makkelijker prijs. Profielgegevens (zoals geslacht, leeftijd, hobbies) geven bijna 8 op de 10 jongeren vrij. Een foto kan voor 3 op de 10 tieners (35,1 %), een filmpje enkel voor 1 op de 10 (9,9 %). Met contactgegevens zijn ze voorzichtiger. Meer dan 9 op de 10 geven thuisadres en – telefoon niet vrij tijdens een eerste chatcontact met een onbekende (95,3 %). Hoewel 7 op de 10 hun gsm-nummer niet zouden geven, stelt een vierde van de tieners dit (misschien) wel te doen (17,5 % misschien en 5,3 % zeker). Hoewel meer dan de helft (54,7 %) aangeeft zijn e-mailadres zeker niet of misschien niet te geven, zou een iets kleinere groep (45,3 %) dit misschien wel of zeker wel doen. Als meisjes persoonlijke info vrijgeven, dan zou het eerder gaan om profielgegevens, ze beschermen hun contactgegevens beter dan jongens. Tieners uit de eerste graad schermen hun gegevens beter af dan oudere tieners, zowel profiel- als contactgegevens.

Cyberpesten: Hoewel cyberpesten een veelbesproken thema is en ook door de tieners uitgebreid werd aangekaart, geeft het overgrote deel van de tieners aan nog nooit slachtoffer te zijn geweest van cyberpesterijen. 34,3 % van de tieners werd al eens gepest via internet of gsm. Een kleine minderheid (2,4 %) stelt dat dit vaak gebeurt. Een vijfde (21,2 %) van de tieners geeft toe ooit al iemand via gsm of internet gepest te hebben. De meest courante cyberpestpraktijk is het ontvangen van e-mails of sms'jes van iemand van wie de jongeren er geen (meer) wensen. Ruim vier op de tien jongeren (45,5 %) die slachtoffer waren van cyberpesten kregen hier al eens mee te maken.

De rollen van dader en slachtoffer hangen enigszins positief samen en wel in die zin dat tieners die meer met cyberpesten geconfronteerd worden als slachtoffer, ook meer dader zouden zijn van cyberpesten. Het omgekeerde geldt evenzeer. Tieners die meer dader zijn van cyberpesten zouden ook vaker het slachtoffer worden van dergelijke pesterijen. Tieners die meer met cyberpesten geconfronteerd worden, als dader en als slachtoffer, zeggen de pesterijen minder erg te vinden. Deze negatieve correlatie tussen frequentie en ernst van

cyberpesten kan duiden op een zekere gewenning, maar kan eveneens het resultaat zijn van bepaalde strategieën om met het pesten om te gaan. Het probleem wordt door de ouders onderschat. Tieners zouden al meer cyberpesterijen hebben meegemaakt dan hun ouders vermoeden.

Potentieel schadelijke chatcontacten: 16,1 % van de tieners heeft al de vraag gekregen om seksuele informatie over zichzelf te geven en één op tien (10,6 %) heeft al de vraag gekregen om seksuele handelingen te stellen. 21 % van de jongeren is al in contact gekomen met een oudere die zich als een jongere voordoet. Meisjes worden meer dan jongens geconfronteerd met risicovolle chatcontacten die seksueel getint zijn. De hoogste twee graden zouden in vergelijking met de eerste graad ook meer seksueel getinte chatcontacten hebben gehad.

- **COMMERCIELE RISICO'S**

Privacy: Zo'n 7 op de 10 jongeren (67,1 %) wordt wel eens geconfronteerd met websites die informatie over hen vragen. Drie vierde van de tieners (72,8 %) stelt zich hier vragen bij. Een ruime meerderheid (69,2 %) maakt zich bovendien zorgen over wat een website met die persoonlijke informatie doet. Zes op de tien jongeren (60,5 %) geven dan ook toe soms met opzet foute gegevens in te vullen wanneer ze niet weten waarom een website informatie over hen nodig heeft. Tieners blijken profielgegevens zoals lievelingsproducten, hobby's en geslacht gemakkelijk vrij te geven als ze in ruil daarvoor een geschenk ontvangen. Zo zou meer dan 7 op de 10 gegevens over geslacht, hobbies, lievelingswinkels/-producten meedelen. Eigen contactgegevens geven de tieners minder snel vrij, net als de contactgegevens van ouders of vrienden.

Spam: Door persoonsgegevens vrij te geven, worden tieners soms geconfronteerd met reclamemails. Bijna acht op de tien (77,1 %) jongeren heeft al eens ongevraagd een reclamemail ontvangen van een bedrijf. De meeste jongeren (60,2 %) verwijderen deze mail onmiddellijk. Toch neemt meer dan een op de drie (35,5 %) deze mails snel eens door. Een vierde van de jongeren (25,3 %) blokkeert het e-mailadres van de verzender. Zes op de tien jongeren vindt het ontvangen van spam een beetje (42,1 %) tot zeer erg (22,6 %). Dit neemt niet weg dat een derde van de jongeren (35,3 %) het ontvangen van spam helemaal niet erg vindt.

Agressieve marketing voor gsm-beltonen: Een kwart van de tieners (23,7 %) heeft al meer moeten betalen voor een beltoon dan ze oorspronkelijk dachten. Minder dan een op de tien jongeren (7,5 %) abonneerde zich op dergelijke dienst zonder het te beseffen.

Besluitend kan gesteld worden dat de tieners het zwaarst tillen aan de risico's waarmee ze het minst vaak geconfronteerd worden. De concrete riskante chatcontacten die weinig voorkomen, vinden zowel tieners als ouders bijzonder ernstig. Bepaalde situaties waarin de tieners echter dader zijn, worden wel door de ouders op de korrel genomen, maar vinden tieners minder erg (zoals downloaden en plagiaat).

Omgang: Tieners, ouders en leerkrachten gaven aan welke strategieën en oplossingen zij geschikt achten om met risico's om te gaan. Ze worden hieronder op een rijtje gezet.

Prioriteiten volgens tieners:

- 70 % vindt een centraal meldpunt voor klachten op het internet belangrijk
- 67 % vindt strengere wetten over porno online belangrijk
- 65 % vindt een ruimer aanbod aan websites op maat van jongeren belangrijk
- 62 % vindt websites met tips over hoe het internet veilig te gebruiken belangrijk
- 61 % vindt filtersoftware om toegang tot websites te blokkeren belangrijk

- 60 % vindt meer onderwijs rond de gevaren van het internet belangrijk
- 55 % vindt meer informatie of advies voor ouders belangrijk
- 53 % vindt strengere wetten voor commerciële activiteiten gericht op tieners op het internet belangrijk

Prioriteiten volgens ouders:

- 98 % vindt strengere wetten voor porno online belangrijk
- 97 % vindt een centraal meldpunt voor klachten belangrijk
- 96 % vindt meer onderwijs voor hun kinderen over online gevaren belangrijk

Rol leeftijdgenoten, ouders en leerkrachten:

Preventief waarschuwen voor gevaren:

- 52 % van de tieners wordt door de ouders gewezen op mogelijke online gevaren
- 28 % ziet media als bron van waarschuwingen
- 21 % krijgt van niemand informatie
- 17 % wordt preventief gewaarschuwd door leerkrachten, vriend(inn)en of oudere broers of zussen

Luisterend oor/hulp achteraf:

- 55 % vertelt over hun onprettige ervaringen aan vrienden of vriendinnen
- 35 % vertelt het ook aan hun ouders
- 20 % praat met niemand of met een oudere broer of zus

(Informatica)les op maat:

- Vlaamse ouders stellen de noodzaak van een vak informatica dat vakoverschrijdend is in bijvoorbeeld de lessen godsdienst, Nederlands of leefsleutels.
- Vlaamse jongeren zijn vragende partij om meer lestijd (in algemene of speciek op informatica gerichte vakken) te besteden aan het internet en dit zowel aan de gevaren als aan de mogelijkheden: verslaving, virusscanners, omgaan met spam, downloaden, privacystatements, gevaren bij het chatten, websites leren maken, info opzoeken. Iedereen zou een e-mailadres moeten leren aanmaken op school.
- Vlaamse leerkrachten pleiten vooral voor gelijke kansen inzake ICT-vaardigheden en –gebruik en zien als enige toereikende oplossing het onderwijs.
- Waalse leerkrachten achten informaticalessen niet noodzakelijk, en pleiten eerder voor een vakoverschrijdende aanpak.

CYBERTOOLS

De concrete adviezen die tot stand kwamen op basis van het juridisch onderzoek, het veldonderzoek bij de betrokken partijen (de jongeren zelf, hun ouders en hun leerkrachten) en de consultatie van de bij de thematiek betrokken organisaties en instellingen, worden hieronder samengevat.

Adviezen aan jongeren

- Stel jezelf de vraag: 'Wat je op het net doet, zou je dat ook offline doen?'
- Indien je ontoelaatbare praktijken ziet, spreek erover met anderen, een vertrouwenspersoon...
- Deel met je ouders positieve ICT-ervaringen, betrek hen bij je ICT-gebruik en beleving.
- Stel op internetfora bemiddelaars voor, en een netiquette.
- Het net heeft een publiek karakter, wees je ervan bewust.
- Het net heeft potentieel een commercieel karakter, wees je ervan bewust.

Adviezen aan ouders

- Valoriseer de jongere in zijn ICT-gebruik, en wees niet enkel repressief.

- Dialogueer met de jongeren, en denk met hen mee na over ethische aspecten van ICT-gebruik en beleving.
- Spijker uw ICT-kennis bij, via uw kinderen of door een cursus te volgen.
- Maak het verschil tussen een positieve controle en een inbreuk op de privacy en intimiteit van uw kind. Probeer ook hierover te dialogeren, maar niet in crisismomenten.

Adviezen aan instellingen en organisaties (opvoeders, jongerenverenigingen...)

- Neem het initiatief tot het ontwikkelen van een ethisch kader.
- Werp u op als mogelijke bemiddelaar bij ICT-conflicten.
- Jongerenverenigingen kunnen instrumenten ontwikkelen waarbij de jongeren leren hun ICT-profiel te detecteren, en de risico's ervan in te schatten.

Adviezen aan school en onderwijs

- Media- en internetgeletterdheid, alsook informatiedeskundigheid moeten deel uitmaken van het schoolprogramma en de eindtermen.
- ICT-gebruik kan in elke les aangeleerd worden en niet enkel tijdens de informaticalessen.
- Besteed aandacht aan de ontwikkeling van een ethisch referentiekader voor ICT-gebruik en beleving.
- Neem uw rol van bemiddelaar op.
- Internetvaardigheden kunnen al in het curriculum van de lagere graad worden opgenomen.
- Leerkrachten moeten aangemoedigd worden hun ICT-vaardigheden aan te scherpen.

Adviezen aan media

- Media zouden kunnen bijdragen tot een kritisch bewustzijn rond ICT-gebruik, niet enkel vanuit hun risico's maar ook zeker vanuit hun potentieel.
- De publieke omroep heeft een bijzondere opdracht op dit gebied.
- De media dienen ICT-gebruik via hun eigen kanalen in te schakelen met het oog op het aanleren van ICT-vaardigheden bij hun publiek.

Adviezen aan Internet Service Providers (ISP)

- Hanteren van sociale tarieven met het oog op universele toegang.
- Hanteren van een transparant prijsbeleid.
- Hanteren van een goedkoper jongerenabonnement.
- Aanbieden van een klachtendienst.
- Voorbeeldfunctie inzake netiquette, en informatievoorziening.

Adviezen aan telecombedrijven

- Verantwoordelijkheid nemen inzake de veiligheid van hun producten.
- Klachtendienst en een 'dienst na verkoop' inrichten.

Adviezen aan overheden (federaal, regionaal, communautair...)

- Een overkoepelend en geconcentreerd beleid qua niveaus en departementen voeren.
- Een centrale rol toekennen aan het departement onderwijs inzake eindtermen en bijscholing van de leerkrachten.
- Inrichten van een multistakeholdersplatform om de dialoog gaande te houden en het verantwoordelijkheidsbesef van eenieder te optimaliseren.
- Inrichten van een klachtenloket.
- Continue politiek voeren rond de digital divide.